

ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร กับความก้าวหน้าการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย Professor Dr. Prasert na Nagara and Development of Sukhothai Studies

วุฒิชัย มูลศิลป์
Wutdichai Moolsilpa

รองศาสตราจารย์, ราชบัณฑิต
Associate Professor, Fellow of the Royal Society

ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง สุโขทัยและล้านนาศึกษา ของราชบัณฑิตยสภา วันที่ 28 มีนาคม 2561
ของอนุคนสำนักงานราชบัณฑิตยสภาที่อนุญาติให้พิมพ์เผยแพร่ในวารสารประวัติศาสตร์ในครั้งนี้

“แม้ว่า อักษร “ห” จะไม่กระจางเลย แต่ข้าพเจ้าก็พร้อมที่จะรับคำที่ท่านอ่านได้ เป็น “หาก” ผลจึงเป็นว่า พระเจ้าลิไทยเป็นผู้จารึกนี้ด้วยพระองค์เอง และพระบาทที่เขาสุมณภูม พระเจ้าลิไทยก็เป็นผู้สร้างขึ้น มิใช่พระเจ้าเลอไทย ผู้เป็นพระบิดา การณรงค์สงครามรวมทั้ง อาณาเขตต่าง ๆ ของอาณาจักรสุโขทัย (ที่กล่าวถึงในจารึก) ก็เป็นเรื่องในแผ่นดินพระเจ้าลิไทยด้วย”

ข้อความที่คัดมาค่อนข้างยาวข้างต้น เป็นคำแปลจดหมายของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (หรือ เซแดล) นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสผู้เชี่ยวชาญทั้งจารึกโบราณของไทยและเขมรโบราณ และเป็นนักประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยโบราณ ที่ตอบจดหมายของศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ลงวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2507 ว่า พร้อมจะรับคำอ่านใหม่จารึกสุมนภูม ในคำ “ชนก” ที่ท่านอ่านไว้แต่เดิม เป็น “หาก” ที่ ศ. ดร.ประเสริฐอ่าน คำอ่านใหม่นี้มีความสำคัญมาก เพราะทำให้เปลี่ยนแปลงความรู้ประวัติศาสตร์สุโขทัย ในส่วนที่เป็นพระราชกรณียกิจของพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) ดังที่ ศ.เซเดส์กล่าวไว้ในจดหมายที่ตอบมา ผลงานของ ศ. ดร.ประเสริฐที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยอย่างมาก และทำให้เกิดความรู้ใหม่ในหลาย ๆ เรื่อง ดังจะได้กล่าวต่อไป

บทความนี้เขียนขึ้นครั้งแรกในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2561 เพื่อแสดงมุทิตาจิตแด่ ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นการ “บูชาครู” ในโอกาสที่ท่านมีอายุครบ 99 ปี และเริ่มย่างเข้าปีที่ 100 หรือหนึ่งศตวรรษต่อไป (ท่านเกิดเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2461 –นับตามแบบเก่า แต่เป็น ค.ศ. 1919 ตามแบบสากล หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ลั้นสุดลงได้ 4 เดือนเศษ) และปรับปรุงเพื่อตีพิมพ์ซ้ำในวารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อรำลึกถึง ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร ที่ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 แม้ว่าผู้เขียนไม่ได้เป็นลูกศิษย์ท่านโดยตรง แต่เป็นลูกศิษย์ที่อ่าน ศึกษา นำความรู้ที่ท่านศึกษาค้นคว้ามาใช้ ดังเช่นผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ จารึก อีกเป็นจำนวนมาก ยิ่งกว่านั้นยังได้รับความรู้ ความเมตตาจากท่านในโอกาส ได้ร่วมประชุมในคณะกรรมการต่าง ๆ เช่น คณะกรรมการวิชาการของราชบัณฑิตยสภา คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย การสนทนาเป็นการส่วนตัวในหลายโอกาส อีกทั้งท่านได้มอบหนังสือหลายเล่มแก่ผู้เขียน อันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง

ผลงานของ ศ. ดร.ประเสริฐมีมากมายหลายด้าน เช่น ประวัติศาสตร์สุโขทัย อยุธยา ล้านนา การอ่านจารึก วรรณกรรม ประพันธ์เนื้อเพลง ทำนองเพลงพระราชนิพนธ์ และทั่วไป ซึ่งยากจะกล่าวถึงให้ครอบคลุมได้ในบทความสั้น ๆ นี้ จึงขอกล่าวถึงเฉพาะผลงานที่เป็นความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยที่เป็นที่ยอมรับและใช้สอนในวิชาประวัติศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา ตลอดจนมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ในวัย 99 ปี (ถ่ายโดยผู้เขียน)

1. ประวัติศาสตร์สุโขทัยก่อน พ.ศ. 2503

คนไทยรับรู้ “ตัวตน” ของอาณาจักรสุโขทัยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เห็นได้จากมีการทำสงครามการแต่งงานในระดับสูง ที่สำคัญคือ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา ครองราชย์ พ.ศ. 1967 – 1991) ทรงมีพระมเหสีเป็นเจ้าหญิงในราชวงศ์พระร่วง และมีพระราชโอรสสำคัญ คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (ครองราชย์ พ.ศ. 1991 – 2031) แต่การรับรู้เรื่องราวที่เป็นประวัติศาสตร์สุโขทัยมีจำกัดมาก แม้จะถือว่าสุโขทัยอยู่ในอาณาจักรสยาม¹ ดังปรากฏในหนังสือ สังคดียวงศ์ ที่แต่งเมื่อ พ.ศ. 2332 โดยสมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ครองราชย์ พ.ศ. 2325 – 2352) ความอยากรู้อเรื่องราวของอาณาจักรสุโขทัย ทำให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้พระวิเชียรปรีชา (น้อย) เจ้ากรมราชบัณฑิต แต่ง พงศาวดารเหนือ (หรือพระราชพงศาวดารเหนือ) ใน พ.ศ. 2350 โดยรวบรวมจากตำนานต่าง ๆ เช่น เรื่องพระร่วงแห่งเมืองสุโขทัย ที่กล่าวถึงการส่งส่วยน้ำให้

¹ “สยามเทศ สุโขทัย ปุเร ทุมราชา นามราชา” แปลว่า ในสยามประเทศ พระธรรมราชาครองเมืองสุโขทัย. วันรัตน์, สมเด็จพระ. (2558). *สังคดียวงศ์*. หน้า 275.

กษัตริย์ขอม ขอมดำดิน หนังสือเล่มนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวิจารณ์ไว้ในหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง ว่า “ผู้แต่งคงจะได้เก็บเรื่องนิทานต่าง ๆ มาผสมกันเข้าตามบุญตามกรรม”¹ และ “ถ้าใครยึดมั่นเป็นตำราเป็นหลักคงต้องยุ่งเป็นแน่ ศักราชนั้นไม่ต้องช่วยกล่าว...ลงไว้ทำให้ยุ่งไม่เป็นท่า ถึงเรื่องราวต่าง ๆ ก็สับสน...”² “เลอะเทอะมาก... แต่จะว่าไม่เป็นประโยชน์เลยนั้นไม่ได้ เพราะได้ความคิดจากพงศาวดารเหนือก็มากอยู่”³

สำหรับหลักฐานสำคัญและให้ความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย คือ การพบศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งกล่าวถึงพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อ พ.ศ. 2376 โดยยชริฎาณภิกขุ (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครองราชย์ พ.ศ. 2394 – 2411) และทรงพบศิลาจารึกหลักที่ 4 หรือศิลาจารึกป้ามะม่วง ซึ่งกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ราชินี 1 ลิไทย ทรงออกผนวช

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการจัดตั้ง “โบราณคดีสโมสร” เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2450 เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีบนผืนแผ่นดินไทย ให้ย้อนหลังไปได้ถึง 1,000 ปี ต่อมาในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2450 (นับตามแบบเก่า) เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวครองราชย์ พ.ศ. 2453-2468) ได้เสด็จไปเมืองกำแพงเพชร สุโขทัย สวรรคโลก และเมืองอื่น ๆ รวม 65 วัน โดยทรงประทับอยู่ที่เมืองสุโขทัยเก่า 9 วัน ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง ในการนี้ทรงพบศิลาจารึกหลักที่ 8 หรือศิลาจารึกเขาสุมณัญญู ที่กล่าวถึงข้างต้น และทรงพบศิลาจารึกหลักที่ 102 ที่วัดตระพังช้างเผือก

การค้นพบศิลาจารึกโดยบุคคลที่กล่าวมา และบุคคลอื่น ๆ เมื่ออ่านออกมาได้ แม้จะยังมีปัญหาบ้างทำให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ (ต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ) ทรงใช้ในกรณีพิพาท “ประวัติของราชอาณาจักรสุโขทัย” เมื่อ พ.ศ. 2457 ซึ่งได้ใช้เป็นแหล่งความรู้กันมาเป็นเวลานาน และเมื่อมีการรวบรวมและพิมพ์ศิลาจารึกที่ค้นพบออกมาใน พ.ศ. 2467 เรียกว่า ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 ทำให้การศึกษาเรื่องราวของตัวตนสุโขทัยสะดวกขึ้น และกลายเป็นคู่มือสำคัญของนักประวัติศาสตร์ หรือผู้ศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยต่อมา เช่น ศาสตราจารย์ ดร.ชจร สุขพานิช และนายตรี อมาตยกุล จนกระทั่ง พ.ศ. 2503 จึงได้มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญเกิดขึ้นในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย คือ การสัมมนาประวัติศาสตร์สุโขทัย

ที่กล่าวมาโดยสรุป คือ ความสนใจใน “ตัวตน” ของอาณาจักรสุโขทัย จากนี้จะกล่าวถึง “เรื่องราวของตัวตน” หรือ ประวัติศาสตร์สุโขทัย

เรื่องราว “ตัวตน” ของอาณาจักรสุโขทัยนั้น เริ่มรู้ได้ใน พ.ศ. 2457 ดังปรากฏในพระนิพนธ์คำนำของพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ดังที่กล่าวมา สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

กรุงสุโขทัยเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 1781 มีพระเจ้าแผ่นดิน 5 องค์ คือ 1. ขุนศรีอินทราทิตย์ 2. ขุนบาลเมือง (ปาลราช) 3. พระเจ้าขุนรามคำแหง (ครองราชย์ ราว พ.ศ. 1820 – 1860) 4. พระเจ้าฤทัยชัยเชษฐ (ครองราชย์ ราว พ.ศ. 1860 – 1897) 5. พระมหากษัตริย์ราชินีไทย (ครองราชย์ ราว พ.ศ. 1897 – ?) 6. พระมหากษัตริย์ราชินีเมืองพิษณุโลก หมุดอำนาจถูกกรุงศรีอยุธยายึดครอง

¹ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2519). *เที่ยวเมืองพระร่วง*. หน้า 137.

² *แหล่งเดิม*. หน้า 130.

³ *แหล่งเดิม*. หน้า ข.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ทรงสรุปว่า พระเจ้าแผ่นดินสุโขทัยเมื่อเป็นอิสระ มี 5 องค์ ถ้านับพระมหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลก มี 6 องค์¹ ต่อมาใน พ.ศ. 2471 หลังจากมีการพิมพ์ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ “ทรงอธิบายความเพิ่มเติม” เกี่ยวกับเรื่องพระร่วง ระบุว่า พระเจ้าแผ่นดินกรุงสุโขทัยมี 8 พระองค์ โดยเพิ่มองค์ที่ 7 และองค์ที่ 8 โดยองค์ที่ 7 พระมหาธรรมราชาที่ 3 องค์ที่ 8 พระมหาธรรมราชาที่ 4 และถือปีสิ้นสุดอาณาจักรเมื่อ พ.ศ. 1981 เมื่อพระราเมศวร (ต่อมาคือสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) “ขึ้นไปครองหัวเมืองเหนือ”²

ที่กล่าวมาโดยสรุป คือ ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย ซึ่งสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์จากหลักฐานหลาย ๆ ทาง “คิดตามความรู้เท่าที่มีอยู่ในเวลานั้น” (พ.ศ. 2457) และเมื่อมีการพิมพ์ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 (พ.ศ. 2467) ซึ่งมีความรู้ใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา เช่น จำนวนพระเจ้าแผ่นดินที่ครองกรุงสุโขทัย มีเรื่องหนึ่งที่สำคัญ หลายท่านรวมทั้งผู้เขียนเคยเล่าเรียนมา หรืออาจจะเคยรับรู้ คือ เรื่องพ่อขุนรามคำแหงเสด็จไปเมืองจีน เรื่องนี้มีที่มาจากเรื่อง พระร่วงอรุณกุมารเมืองสวรรค์โลก ใน พระราชพงศาวดารเหนือ³ และคำแปลเอกสารจีน “หยวนลือ” หรือ พงศาวดารราชวงศ์หยวน (Yuan) หรือ หงวน โดยพระเจนจันอักษร (สุดใจ) ว่า พระเจ้ากรุงสยามเสด็จไปเมืองจีน 2 ครั้ง ใน พ.ศ. 1837 และ 1843⁴

ในหลักฐานแรก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวิเคราะห์ว่า “เรื่องพระร่วงไปเมืองจีนนี้ หาหลักฐานอะไรไม่ได้เลย แต่ถ้าจะไปจริงก็ดูเหมือนจะได้” คือไปได้ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ “ไม่เคยเชื่อ” จนกระทั่งได้ข้อมูลจากคำแปล หยวนลือ จึงเชื่อและมีความเห็นว่า เสด็จไปจีนทั้ง 2 ครั้ง หรือครั้งหลังเป็นพระองค์อื่น แต่ก็มีข้อสรุปตรงกันประการหนึ่งคือ ทำให้ได้ช้างปั้นด้วยขามเข้ามา จนกลายเป็นสินค้าสำคัญของกรุงสุโขทัย เรื่องนี้จะได้อธิบายในตอนต่อไป

ประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่งในความรู้เดิม คือ ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยสุโขทัยไม่มีทาส และไม่มีข้าศึกศัตรูมาเบียดเบียน⁵ ซึ่งทำให้มีการสรุปรวมไปว่า สมัยสุโขทัยไม่มีทาส

2. ประวัติศาสตร์สุโขทัย ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 – ปัจจุบัน

นับแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ได้มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญในการศึกษา “ตัวตน” และ “เรื่องราวของตัวตน” ของสุโขทัย ทำให้ได้ความรู้เพิ่มขึ้นกว่าเดิมมาก ด้วยการสัมมนาประวัติศาสตร์อย่างรอบด้าน ใน พ.ศ. 2503 และ พ.ศ. 2520 ที่สุโขทัย และที่มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยนเรศวร) ตามลำดับ โดยนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี ชี้นำของประเทศ เช่น นายตรี อมาตยกุล ศ. ดร. ประเสริฐ ศ. ดร.ชจร ไปร่วมประชุม เสนอผลงานการศึกษาค้นคว้า การอภิปรายเสนอความเห็นอย่างกว้างขวาง รายงานการสัมมนาทั้งสองครั้งนับว่ามีคุณค่าอย่างสูง

¹ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. (2542). หน้า 50.

² มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2519). เล่มเดิม. หน้า 140 – 142.

³ พระยาวิเชียรปรีชา (น้อย). พระราชพงศาวดารเหนือ. (2504). หน้า 326 – 331 ซึ่งมีเรื่องราวพิศดารเหลือเชื่อมาก แต่มีข้อสรุปซึ่งใช้กันต่อมา คือ คนจีนที่ตามเข้ามา “ก็ทำด้วยขามถวาย”

⁴ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. (2542). หน้า 46 ต่อมามีการแปล หยวนลือ อีก และพบว่าคำแปลเดิมผิด

⁵ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2519). เล่มเดิม. หน้า 133.

⁶ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา. (2542). หน้า 49.

นอกจากนี้ยังมีการสัมมนาบางประเด็นเป็นการเฉพาะ เช่น เรื่อง “ศิลาจารึกหลักที่ 2 จารึกวัดศรีชุม” “กรุงสุโขทัยมีทาสหรือไม่” “ศิลาจารึกหลักที่ 1 จริงหรือปลอม” ซึ่งมีการโต้แย้งกันอย่างกว้างขวาง มีงานวิจัยหลายเรื่อง เช่น โครงสร้างของสังคมไทยสมัยสุโขทัยและต้นอยุธยา (พ.ศ. 1800 – 2112) ของ ดร.ธิดา สาระยา มีปริญาฎานิพนธ์หลายเรื่อง ซึ่งต่อมามีการพิมพ์เผยแพร่ เช่น ประวัติศาสตร์สุโขทัย ของสินชัย กระบวนแสง ประวัติศาสตร์ “สุโขทัย” ที่เพิ่งสร้าง ของ วิศรดา ตั้งคำวานิช มีงานศึกษาค้นคว้าเฉพาะบุคคล เช่น ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย ของ ศ. ดร.ชจร การอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย ของ ศ. ดร.ประเสริฐ ประวัติศาสตร์สุโขทัย ของนายตรี อมาตยกุล ขณะเดียวกัน ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยก็มีการค้นพบและอ่านเพิ่มเติม ทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มมากขึ้น คือ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 8 จารึกสมัยสุโขทัย

3. ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร ปราชญ์ ที่เป็นเสาหลักประวัติศาสตร์สุโขทัย

คงไม่มีใครคาดคิดว่า ศ. ดร.ประเสริฐที่เป็นนักปราชญ์ในหลายสาขาวิชา รวมทั้งประวัติศาสตร์ เคยสอบวิชาภูมิศาสตร์-ประวัติศาสตร์ได้คะแนน 8 จากคะแนนเต็ม 60 เมื่อศึกษาอยู่ชั้นมัธยม 6 ยิ่งไปกว่านั้น ความเป็นปราชญ์ของท่านยังห่างไกลจากความรู้ที่เล่าเรียนมา โดยจบปริญญาตรีสาขาเกษตรวิศวกรรม จากมหาวิทยาลัยฟิลิปปินส์ (พ.ศ. 2486) ปริญญาโทและเอกด้านสถิติ มหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2496 และ 2500) การที่ท่านศึกษาทางด้านสถิติไม่ได้เป็นเรื่องประหลาดใจนัก ถ้าทราบว่าท่านรักวิชาคณิตศาสตร์เป็นชีวิตจิตใจ สามารถนั่งคิดตัวเลขได้ทั้งวันโดยไม่สนใจเรื่องอื่นดังคนหนุ่มทั่ว ๆ ไป

นอกเหนือจากการศึกษาที่ไม่เกี่ยวกับจารึกและประวัติศาสตร์แล้ว ชีวิตการรับราชการก็เป็นทำนองเดียวกัน คือ เป็นเลขาธิการ รองอธิการบดี ศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รักษาการในหลายตำแหน่ง เช่น เลขาธิการสภาการศึกษาแห่งชาติ ตำแหน่งสุดท้ายในชีวิตราชการคือ ปลัดทบวงมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่งอื่น ๆ อีกหลายตำแหน่ง และเคยเป็นอาจารย์พิเศษในหลายมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นเรื่องที่ท่านชอบทำมากกว่างานบริหาร

ในเรื่องเกี่ยวกับจารึกและประวัติศาสตร์ เรื่องที่น่าชื่นชมและน่ายึดถือเป็นแบบอย่างมาก คือ ความมุ่งมั่นที่จะต้องทำให้สำเร็จ ความสงสัยและการคิดแก้ปัญหา ซึ่งเป็นนิสัยของนักคณิตศาสตร์ โดยท่านตั้งปณิธานว่า “ถ้าไม่มีคนไทยคนไหนจะอ่านจารึกได้ ผมนี้แหละจะต้องเป็นคนอ่านให้ได้”¹ เพราะในสมัยก่อน เมื่อมีการพบศิลาจารึก ต้องทำสำเนาส่งไปให้ ศ.เซเดส อ่านที่กรุงปารีส ศ. ดร.ประเสริฐสามารถทำตามปณิธานนี้ได้ รวมทั้งสอนลูกศิษย์อีกจำนวนหนึ่งให้อ่านจารึกได้อีกด้วย

การที่ ศ. ดร.ประเสริฐอ่านศิลาจารึกได้จึงทำให้ท่านมีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างจากนักประวัติศาสตร์ และนักอื่น ๆ ที่ศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย คือ อ่าน สงสัย แล้วอ่านใหม่ พิจารณาใหม่ ได้ความรู้ใหม่ ดังจดหมายตอบของ ศ.เซเดส ที่กล่าวข้างต้น นอกจากนั้น เมื่อมีการพบศิลาจารึกใหม่ ๆ เพิ่มเติม ท่านได้เป็นประธานในการอ่าน ดังที่ปรากฏในประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 8 ความรู้ทั้งหลายดังกล่าวท่านได้นำมาใช้ในการเขียนประวัติศาสตร์สุโขทัย ทำให้มีหลักฐาน ความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป และเป็นข้อมูลสำคัญในการเรียนของนักเรียน นักศึกษาระดับต่าง ๆ ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ดี ควรกล่าวด้วยว่าในจำนวนนักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักอ่านจารึก ที่ศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัย มีหลายท่านที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวและเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ประวัติศาสตร์สุโขทัยก้าวหน้า

¹ 96 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. (2558). หน้า 64.

ด้วยเช่นกัน ที่ขอกล่าวถึง คือ ศ. ดร.ชจร ที่ใช้หลักฐานทั้งหลายทั้งของไทยและต่างชาติมาประกอบกับศิลาจารึก และเป็นผู้ที่เสนอประเด็นสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ นำไปได้ยังสนับสนุน ค้นคว้าต่อ โดยท่านกล่าวเปรียบเทียบกับการเล่นตะกร้อวงว่าท่านเป็นผู้เริ่มต้นโยนลูกก่อนให้คนอื่นเล่นต่อไป ประเด็นสำคัญที่ท่านตั้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย เช่น ราชวงศ์พระร่วงมาจากไหน สุโขทัยมีกษัตริย์กี่องค์ Was Nam Thom the First King of Sukhodaya?

บางเรื่องที่ ศ. ดร.ชจร เสนอขึ้นมาแล้ว ศ. ดร.ประเสริฐสนับสนุน เช่น เรื่องมีราชวงศ์ที่ปกครองสุโขทัย ก่อนราชวงศ์พระร่วง บางเรื่อง ศ. ดร.ชจรเห็นด้วยกับเรื่องที่ ศ. ดร.ประเสริฐเสนอ เช่น ชื่อพ่อขุนบางกลางหาว บางเรื่อง ศ. ดร.ประเสริฐค้าน ศ. ดร.ชจร เช่น เรื่องจำนวนกษัตริย์ครองกรุงสุโขทัยมี 9 พระองค์ ไม่ใช่ 10 พระองค์ นำเสียดายที่ ศ. ดร.ชจรถึงแก่อนิจกรรมเร็วไปเมื่อ พ.ศ. 2521 ขณะอายุเพียง 64 ปี มิเช่นนั้นทั้ง 2 ท่าน คงจะได้ช่วยกันสนับสนุนและคัดค้านในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัยได้อีกมาก

4. ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร กับความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย

ในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยมีความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงจากที่เคยศึกษาเล่าเรียนกันมา อีกทั้งการติดตามความรู้ใหม่ ๆ กันด้วยจากศิลาจารึกที่มีการอ่านและตีความในปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจง่ายจึงขอสรุปดังนี้

4.1 มีกษัตริย์ราชวงศ์ศรีนาวนำถุม ปกครองกรุงสุโขทัยก่อนราชวงศ์พระร่วง โดยหลักฐานสำคัญ คือ จารึกวัดศรีชุม หรือจารึกหลักที่ 2 ที่มีการประชุมสัมมนา 3 ครั้ง ระหว่าง พ.ศ. 2520 – 2523 มี ศ. ดร.ประเสริฐเป็นประธาน ข้อสรุปนี้เป็นการสนับสนุนข้อเสนอของ ศ. ดร.ชจร ในบทความภาษาอังกฤษเรื่อง Was Nam Thom the First King of Sukhodaya?¹ ที่เขียนตั้งแต่ พ.ศ. 2499

โอรสของพระขุนศรีนาวนำถุม (เดิมอ่านเป็นนำถม) ชื่อ พ่อขุนนำถุมได้ครองสุโขทัยต่อมา ช่วงนี้ขอมสบาดโขลญลำพงได้มายึดสุโขทัย ทำให้พระยาผาเมือง โอรสอীগองค์ของพ่อขุนศรีนาวนำถุม ซึ่งครองเมืองราด ร่วมมือกับพระสหาย คือ พ่อขุนบางกลางหาว (เดิมอ่านเป็น บางกลางท่าว) ขับไล่ขอมสบาดโขลญลำพงออกจากสุโขทัย พระยาผาเมืองยึดสุโขทัยได้ก่อน แต่ยกเมืองให้พ่อขุนบางกลางหาว มอบพระขรรค์ชัยศรี และพระนามศรีอินทราทิตย์ ให้ทำการปกครองเมืองสุโขทัย เป็นการเริ่มราชวงศ์พระร่วง

ราชวงศ์ศรีนาวนำถุม มีกษัตริย์ 2 องค์ ครองกรุงสุโขทัยระหว่าง พ.ศ. 1762 – 1792

4.2 ราชวงศ์พระร่วง เริ่ม พ.ศ. 1792 ประเด็นนี้เป็นประเด็นสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง ดังที่กล่าวมาตั้งแต่ต้นว่าตั้งแต่ประมาณช่วงเวลาโดยไม่มีหลักฐานใด ๆ สนับสนุน เมื่อนายตรี อมาตยกุล เรียบเรียงประวัติศาสตร์สุโขทัย ในนามคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย เมื่อยังสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวไว้เมื่อ พ.ศ. 2522 ว่า มีความเห็นในประเด็นดังกล่าวว่า มี 2 ความเห็น คือ ประมาณ พ.ศ. 1781 กับ พ.ศ. 1800² ศ. ดร.ประเสริฐเคยมีความเห็นว่า อยู่ในระหว่าง พ.ศ. 1762 – 1781 แต่ต่อมามีท่านสันนิษฐานว่าเป็น พ.ศ. 1792 “โดยอาศัยตัวเลขที่คำนวณตำแหน่งดวงดาวโดยใช้คัมภีร์สุริยยาตร์”³ และว่า การคำนวณนี้

¹ พิมพ์ใน *Journal of the Siam Society* (JSS) Vol. XLIV, Part I. Aug. 1956.

² ใน *แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี*. (ป.อ.บ.). พ.ศ. 2522.

³ ประเสริฐ ณ นคร. (2547). *การอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย*. หน้า 8.

ตรงกับใครอีกผู้หนึ่งที่ไม่เคยศึกษากันมาก่อน ปัจจุบันความเห็นนี้เป็นที่ยอมรับและใช้ในการเรียนการสอนระดับต่าง ๆ

4.3 กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงที่ปกครองกรุงสุโขทัยมี 9 พระองค์ ที่กล่าวมาในตอนต้น จำนวนกษัตริย์ที่ปกครองกรุงสุโขทัยมีจำนวนไม่ลงตัว ต่อมา ศ. ดร.ชจร กับนายตรี อมาตยกุล เสนอความเห็นในการสัมมนาประวัติศาสตร์สุโขทัย พ.ศ. 2503 ว่า มี 10 พระองค์ โดยอาศัยศิลาจารึกหลักที่ 45 พ.ศ. 1935 จารึกปู่ขุนจิตขุนจอต หรือ “จารึกปู่สบลหลาน”¹ ที่มีการลำดับบรรพบุรุษของราชวงศ์พระร่วง ดังนี้ ปู่พระยาศรีอินทราทิตย์ ปู่พระยาบาน ปู่พระยาราม ปู่ใสสงคราม ปู่พระยาเลอไทย ปู่พระยาร่วงนำถม ปู่พระยามหาธรรมราชา พ่อจ่าเมือง พ่อเลอไทย

แต่ ศ. ดร.ประเสริฐซึ่งได้รับเชิญไปเป็น “ฝ่ายค้าน” ได้ขอตัด ปู่ใสสงคราม ออก เพราะเรียกปู่ไม่ใช่ปู่พระยา เหมือนองค์อื่น กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงจึงมี 9 องค์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป นอกจากนี้ ศ. ดร.ประเสริฐ ยังได้เสนอปีครองราชย์กษัตริย์ทั้ง 9 พระองค์ จนเกือบสมบูรณ์ด้วย² รวมทั้งแตกต่างจากเดิมดังนี้

กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง

ลำดับที่	พระนาม	ปีครองราชย์ (พ.ศ.)	ความสัมพันธ์
1	พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	1792 -	
2	พ่อขุนบานเมือง	1822	พระโอรสของ 1
3	พ่อขุนรามคำแหง	1822 - 1841	พระอนุชาของ 2
4	พระยาเลอไทย	1841 - 1866	พระโอรสของ 3
5	พระยาร่วงนำถม	1866 - 1890	พระโอรสของ 2
6	พระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย)	1890 - 1911	พระโอรสของ 4
7	พระมหาธรรมราชาที่ 2	1911 - 1942	พระโอรสของ 6
8	พระมหาธรรมราชาที่ 3 (ไสสีอไทย)	1943 - 1962	พระนัดดาของ 6
9	พระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल)	1962 - 1981	พระโอรสของ 7

ที่มา: ประเสริฐ ณ นคร. การอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย. หน้า 7 - 9.

สำหรับความเห็นของนายตรี อมาตยกุล มีความแตกต่างจาก ศ. ดร.ประเสริฐ ในจำนวนกษัตริย์ว่ามี 10 องค์ (ดังกล่าวมาแล้ว) และปีครองราชย์ด้วย³

¹ ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย. (2548). หน้า 152 - 161.

* แต่นายตรี อมาตยกุล ยังถือว่าปู่ใสสงครามเป็นกษัตริย์ เพียงแต่ครองราชย์ปีเดียวหรือไม่ถึงปี และอาจไม่ได้ทำพิธีราชาภิเษก จึงไม่นับเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์. (2522). แฉลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี. (ป.อ.บ) พ.ศ. 2522. หน้า 47, 58.

² 96 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. (2558). หน้า 95 - 99.

³ ตรี อมาตยกุล. (2522). “ประวัติศาสตร์สุโขทัย”. แฉลงงานประวัติศาสตร์ เอกสาร โบราณคดี. (ป.อ.บ) พ.ศ. 2522. หน้า 58.

ต่อจาก พ.ศ.1981 โอรสของพระมหาธรรมราชาที่ 4 องค์หนึ่ง คือ ยุชธิเสฐียร ได้เป็นเจ้าเมืองพิษณุโลก (พ.ศ. 1981 – 1994) เอาใจไปฝากใฝ่พระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ทำให้เกิดสงครามต่อมา จนถึง พ.ศ. 2006 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จไปครองเมืองพิษณุโลก ในฐานะหลานตาของพระมหาธรรมราชาที่ 2 ถือเป็นสิ้นสุดราชวงศ์พระร่วง¹

4.4 พ่อขุนรามคำแหงเข้าชนช้างกับขุนสามชนโดยตรง ไม่ใช่เพราะเข้าไปช่วยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญที่หลาย ๆ ท่านอาจเคยเรียนรู้มาก่อนว่าพ่อขุนรามคำแหงเมื่อก่อนขึ้นครองราชย์ไปร่วมทัพกับพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ในสงครามต่อต้านขุนสามชนที่มาตีเมืองตาก และได้เข้าช่วยพระราชบิดาที่เสียชีวิตที่ขุนสามชน แต่ ศ. ดร.ประเสริฐ อธิบายว่า ปัญหาของการสลักศิลาจารึก คือ ไม่มีการแบ่งวรรคตอน จึงทำให้เข้าใจผิด แต่มีข้อความสำคัญ คือ “กูขับเข้าก่อนพ่อกู” ซึ่งแสดงว่า พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ยังไม่ได้ชนช้างกับขุนสามชน แต่พ่อขุนรามคำแหงใส่ช้างเข้าไปรบกับขุนสามชนก่อน และได้ชัยชนะ²

4.5 รัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช 19 ปี ไม่ใช่ 40 ปี เรื่องนี้ไม่ใช่ผลงานของ ศ. ดร.ประเสริฐโดยตรง แต่ผู้ชี้ให้เห็นหลักฐานสำคัญ คือ นายตรี อมาตยกุล โดยในศิลาจารึกหลักที่ 1 พ.ศ. 1835 กล่าวว่า พ่อขุนรามคำแหงได้ปลุกต้นตาล ซึ่งถือเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์เป็นต้นที่ 14 นับแต่ขึ้นครองราชย์ เพราะฉะนั้นปีครองราชย์คือ $1835 - 14 = 1821$ บวกปีย่างต้นที่ 14 อีก 1 ปี = 1822 ข้อเสนอนี้ ศ. ดร.ประเสริฐเห็นด้วย ดังนั้น ปีเริ่มรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงจึงเป็น พ.ศ. 1822 ไม่ใช่ พ.ศ. 1820

สำหรับปีพ่อขุนรามคำแหงมหาราชสวรรคต เดิมประมาณว่า คือ พ.ศ. 1860 แต่หลักฐานจีน (หยวนสื่อ) ได้ให้ข้อมูลที่สรุปได้ว่า คือ พ.ศ. 1841 ข้อมูลนี้ ศ. ดร.ประเสริฐยอมรับเช่นกัน ปีครองราชย์พ่อขุนรามคำแหงจึงเป็น พ.ศ. 1822 – 1841

4.6 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชไม่ได้เสด็จไปจีน ข้อมูลนี้ได้จากหลักฐานจีน (หยวนสื่อ) เช่นเดียวกัน เดิมเชื่อกันว่า เสด็จไป 1 หรือ 2 ครั้ง (ดังที่กล่าวในข้อ 1) แต่ปัญหานี้เกิดจากการแปล เมื่อมีการแปลใหม่ทั้งนักวิชาการไทยและต่างชาติที่ใช้หลักฐานเดิม พบว่า มีการแปลผิด หรือมีการแก้ข้อความคำแปลเดิม ทำให้เข้าใจผิด³ ซึ่งเรื่องนี้ ศ. ดร.ประเสริฐยอมรับว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราชไม่ได้เสด็จไปจีน

4.7 การเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับพระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย) เรื่องนี้เป็นผลมาจากจดหมายของ ศ. ดร.ประเสริฐ ถึง ศ.เซเดิ้ล ที่โด่งดัง ซึ่งกล่าวไว้ในตอนต้น เพียงคำอ่านคำเดียวที่แก้ไข จาก “ชนก” เป็น “หาก” ทำให้ความรู้เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของพระมหาธรรมราชาที่ 1 กับพระยาเลอไทยผู้เป็น “ชนก” เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง นี่เป็นลักษณะที่โดดเด่นของ ศ. ดร.ประเสริฐที่สามารถอ่านจารึกได้ แทนที่จะเป็นผู้ใช้ความรู้จากจารึกเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีการแก้ไขคำอ่านอื่น ๆ เช่น แก้ว พ่อขุนบางกลางท่าว เป็น พ่อขุนบางกลางทาว พ่อขุนศรีนาวนำถุม เป็น พ่อขุนศรีนาวนำถุม

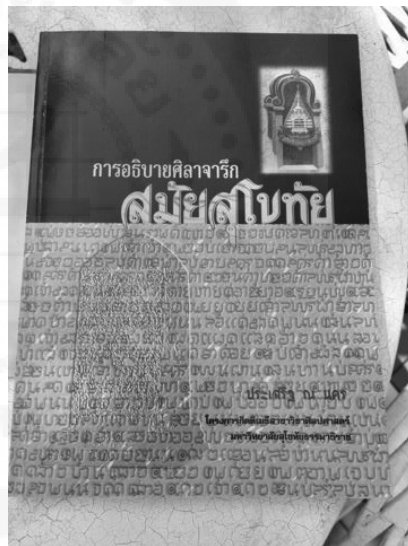
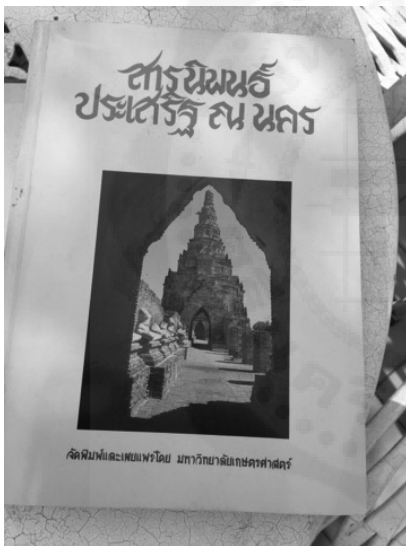
¹ นียะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). (2541). *สารนิพนธ์ ประเสริฐ ณ นคร*. หน้า 288 – 289.

² ประเสริฐ ณ นคร. (2547). *เล่มเดิม*. หน้า 1 – 2.

³ ขจร สุขพานิช. (2545). *ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยกรุงสุโขทัย*. หน้า 148 – 163 และ *ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยก่อนตั้งกรุงสุโขทัย*. (2545). หน้า 105 – 107.

4.8 สมัยสุโขทัยมีทาส เรื่องนี้เป็นผลจากผู้เขียนนำเสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2529 ว่า “กรุงสุโขทัยมีทาสหรือไม่ ?” เพราะในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ทุกสังคมรวมทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนแต่มีทาสในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่ที่เคยเรียนรู้กันมา กล่าวว่า สมัยกรุงสุโขทัยไม่มีทาส (ดังที่กล่าวในข้อ 1) แม้ว่าในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง (หลักที่ 1) มีข้อความที่สำคัญมากชวนให้พิจารณาเป็นอย่างอื่นได้ คือ ข้อความที่ว่า เมื่อพ่อแม่ตาย ทรัพย์สมบัติทั้งหลายและ “ไพร่ฟ้าข้าไท” ตกเป็นสมบัติของลูก และอีกที่หนึ่งว่า พ่อขุนรามคำแหงไปรบ ทำสงครามกับเมืองอื่นมีชัยชนะ ได้สมบัติทั้งหลาย รวมทั้ง “ไต่บั่ว ไต่นาง” คือ ได้ผู้คนชายหญิง ก็คือ ทาสเชลย ในกฎหมายตราสามดวงนั่นเอง

ในความเห็นของ ศ. ดร.ประเสริฐ ในประเด็นแรกยังไม่สรุปชัดเจน ทำนองเดียวกับที่ปรากฏในประชุมจารึกภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย ว่า ยังต้องศึกษาต่อไป แต่ในประเด็นที่ 2 ท่านยอมรับว่า “สมัยพ่อขุนรามคำแหง” อย่างน้อยที่สุด ก็ต้องมีทาสเชลย” และให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “สมัยพระมหาธรรมราชาขึ้นน่าจะไม่มีทาส”¹ ไม่ใช่ไม่มีตามความเห็นเดิม

4.9 สมัยสุโขทัยสิ้นสุดเมื่อ พ.ศ. 2006 ดังกล่าวมาบ้างแล้วถึงการสิ้นสุดสมัยสุโขทัยภายใต้การปกครองของราชวงศ์พระร่วง ซึ่งแต่เดิมถือเอา พ.ศ. 1981 เป็นการสิ้นสุด ตามพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ รวมทั้งนักประวัติศาสตร์ในรุ่นต่อ ๆ มา ทั้ง ศ. ดร.ชจร นายตรี อมาตยกุล นายสินชัย กระบวนแสง เพราะถือว่าในปีดังกล่าว สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ส่งพระรามศวร พระราชโอรส พระชนมายุ 7 พรรษา ซึ่งมีพระราชชนนีเป็นเจ้าหญิงสุโขทัย ไปปกครองเมืองพิษณุโลก ในฐานะมหาอุปราช อันอาจเป็นเหตุให้พระพุทธรูปชินราชมีน้ำพระเนตรตกออกมาเป็นโลหิต ดังที่พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ กล่าวไว้ พระรามศวรปกครองพิษณุโลกจน พ.ศ. 1991 พระราชบิดาสวรรคต จึงกลับลงมาปกครองอาณาจักรอยุธยา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

¹ กรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, คณะ. (2529). การพิจารณาเรื่องสุโขทัยมีทาสหรือไม่. *ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย*. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ธันวาคม 2528 - สิงหาคม 2529. หน้า 11 และดูคำอภิปรายได้ในจุลสารนี้.

แต่ทางราชวงศ์พระร่วง พระมหาธรรมราชาที่ 4 ก็มีพระโอรส คือ พระยาอุทัยขลุ่ยร ซึ่งมีความทะเยอทะยานอยากปกครองพิชฌุโลกในฐานะมหาอุปราชด้วย จึงไปพึ่งพิงพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ทำให้เกิดสงครามต่อมาและเชียงใหม่มีอำนาจเหนือพิชฌุโลก จน พ.ศ. 2006 เมื่ออยุธยาตีพิชฌุโลกคืนมาได้ และพระราชชนนีของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถถึงแก่พิราลัยในปีเดียวกัน สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงเสด็จไปครองพิชฌุโลกถือเป็นการสิ้นสุดสมัยสุโขทัยอย่างสมบูรณ์¹

4.10 ในประเด็นอื่น ๆ บางประเด็น ยังมีผลงานทางประวัติศาสตร์สุโขทัยของ ศ. ดร. ประเสริฐ ซึ่งผู้สนใจสามารถศึกษาได้ในหนังสือสำคัญอย่างน้อย 2 เล่ม คือ สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร (พ.ศ. 2541) และการอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย (พ.ศ. 2547) ซึ่งมีการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยด้วย โดยเฉพาะเล่มแรกที่ทำตามเมตตามอบให้ผู้เขียน ท่านได้แก้ไขข้อมูลด้วยลายมือหลายแห่งในเล่ม แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงข้อมูลให้ทันสมัยจากการศึกษาค้นคว้าของท่าน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงควรต้องรู้ ต้องติดตามหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์อยู่เสมอ มิฉะนั้นจะเป็นคนล้าสมัยในเรื่องความรู้ ซึ่งเห็นได้ในปัจจุบันนี้ในหลาย ๆ เรื่อง ความรู้บางประเด็นที่ ศ. ดร. ประเสริฐศึกษา ค้นคว้าที่ขอกกล่าวในที่นี้คือ

4.10.1 เมืองฉอดของขุนสามชน เรื่องขุนสามชนเจ้าเมืองฉอดมาตีเมืองตาก เป็นเรื่องที่คุ้นเคยกันดีในประวัติศาสตร์สุโขทัย แต่มีประเด็นสำคัญประการหนึ่ง คือ เมืองฉอดอยู่ที่ไหนแน่ ในเรื่องนี้ ศ. ดร. ประเสริฐ เคยให้ความเห็นว่า เมืองฉอดตั้งอยู่บนแม่น้ำฉอด ต่อมาท่านได้แก้ด้วยลายมือในหนังสือ สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร ที่มอบให้ผู้เขียน เป็น แม่น้ำเมย และอธิบายต่อว่า เมืองโบราณนี้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่เล็กเกินกว่าที่จะมีกำลังพอมายตีเมืองตากได้ ท่านจึงอ้างความเห็นของนักโบราณคดีว่า เมืองฉอดอาจตั้งอยู่บนแม่น้ำเมยฝั่งพม่า

ใน พ.ศ. 2553 สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เมื่อผู้เขียนเป็นนายกสมาคมฯ ได้เรียนเชิญ ศ. ดร. ประเสริฐ ร่วมไปในคณะสำรวจเมืองโบราณที่ตำบลห้วยลึก อำเภอลำปางสง่าง ทางเหนือของเมืองตาก ตามคำเชิญของ ดร. มังกร ทองสุกดี ดร. พลเอก ศิริ ทิวะพันธ์ ได้พบเมืองโบราณในป่าริมแม่น้ำเมยฝั่งไทย เป็นเมืองใหญ่ มีความเจริญทางพระพุทธศาสนา ยาวขนานไปกับแม่น้ำเมย ผู้เขียนเรียนถามท่านว่าจะเป็นเมืองฉอดของขุนสามชนได้หรือไม่ ท่านตอบว่าน่าจะเป็นได้

4.10.2 เมืองรัตของพ่อขุนผาเมือง ประเด็นนี้เป็นปัญหาอีกประการของประวัติศาสตร์สุโขทัย เดิมเชื่อว่าอยู่ที่เมืองเพชรบูรณ์ และมีการสร้างอนุสาวรีย์ไว้ที่นั่นด้วย แต่ก็มีความเห็นที่แตกต่าง เช่น นายมานิต วลลิโกดม เสนอว่าอยู่ที่เมืองโคราชเก่า คือ ที่อำเภอสว่างแดนดิน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก รศ. ศรีศักร วลลิโกดม บุตรของท่าน และจิตร ภูมิศักดิ์ แต่ ศ. ดร. ประเสริฐเสนอว่า อยู่ที่ลุ่มแม่น้ำน่าน ใกล้อำเภอลำปาง จังหวัดอุตรดิตถ์² ความเห็นนี้ได้รับการสนับสนุนจากสินชัย กระบวนแสง ผู้เป็นลูกศิษย์ของท่าน

ทั้งเมืองฉอดและเมืองรัต ยังเป็นปัญหาในประวัติศาสตร์สุโขทัยที่มีความเห็นต่างกัน ต้องมีการศึกษาค้นคว้าต่อไป

¹ นียะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 289 และดู สินชัย กระบวนแสง. (2520). *ประวัติศาสตร์สุโขทัย*. หน้า 15 - 16. ตริ อมาตยกุล. (2522). *ประวัติศาสตร์สุโขทัย*. หน้า 57 ซึ่งถือเอา พ.ศ. 1981 เป็นปีสิ้นสุดสมัยสุโขทัย.

² นียะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). (2541). *เล่มเดิม*. หน้า 286 - 287.

การสอบค้นเมืองฉอดโบราณของขุนสามชนใน พ.ศ. 2533 ของสมาคมประวัติศาสตร์ฯ

4.10.3 วันสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย

นอกจากผลงานค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัยของ ศ. ดร.ประเสริฐที่กล่าวมาแล้วและยังมีอีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้กล่าวถึง ยังมีเรื่องสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ ศ. ดร.ประเสริฐเป็นผู้ให้ความรู้ใหม่ คือ เรื่องวันสำคัญทางประวัติศาสตร์ไทยที่ท่านได้คำนวณไว้ โดยใช้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ที่ท่านชอบ และศึกษามา บางวันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวันสำคัญตามที่เคยเชื่อมาแล้ว คือ

- วันสร้างกรุงศรีอยุธยา วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 1893
- วันประกาศอิสรภาพของสมเด็จพระนเรศวร (ก่อนขึ้นครองราชย์) วันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2127
- วันสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2133
- วันทำยุทธหัตถีของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช วันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2135
- วันสิ้นสุดสมัยอยุธยา (เสียกรุงครั้งที่ 2) วันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2310¹

5. เกียรติคุณของ ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร

ด้วยผลงานที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการ ที่แสดงความเป็นปราชญ์หลากหลายสาขาวิชาของ ศ. ดร.ประเสริฐ จึงทำให้ท่านได้รับการยกย่องจากหลายสถาบัน เช่น เป็นราชบัณฑิตประเภทวิชาประวัติศาสตร์ สาขาโบราณคดี เป็นประธานคณะกรรมการประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม สมาคมประวัติศาสตร์ ยกย่องเป็นนักประวัติศาสตร์อาวุโสดีเด่น ได้รับดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางประวัติศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางโบราณคดี จากมหาวิทยาลัยศิลปากร และในสาขาอื่นอีก เช่น ภาษาไทย ในหลายมหาวิทยาลัย อีกทั้งได้รับรางวัลและการยกย่องหลายด้านหลายสถาบัน²

6. ส่งท้าย

ศ. ดร.ประเสริฐ ณ นคร ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อมีอายุยืนยาวเกินหนึ่งศตวรรษ ในช่วงชีวิตของท่านได้สร้างองค์ความรู้ทางวิชาการหลายสาขาโดยเฉพาะด้านจารึก ประวัติศาสตร์ล้านนา และประวัติศาสตร์สุโขทัย นอกจากนี้ยังมีผลงานด้านวรรณกรรม การประพันธ์เนื้อเพลง ทำนองเพลงพระราชนิพนธ์ เป็นต้น ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นแบบอย่างของนักวิชาการที่ศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง การอ่านและการตั้งข้อสงสัยทางประวัติศาสตร์ของท่าน ทำให้ท่านอ่านใหม่ พิจารณาใหม่ ศึกษาค้นคว้าหลักฐานประวัติศาสตร์ทั้งไทยและต่างชาติ และศิลาจารึก และการคำนวณวันสำคัญทางประวัติศาสตร์ จนได้ความรู้ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงความรู้ประวัติศาสตร์หลายเรื่อง คุณูปการทางวิชาการและคุณลักษณะในการเป็นนักวิชาการของ ศ.ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นแบบอย่างที่มีคุณค่าให้นักวิชาการรุ่นหลังได้สานต่อ ทั้งการเป็นนักศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างต่อเนื่องและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ แม้ว่า ศ.ดร. ประเสริฐ ณ นคร ผู้เป็นเสาหลักทางวิชาการได้จากไปแล้ว แต่ชื่อและผลงานของท่านจะได้จารึกอยู่ในวงวิชาการประวัติศาสตร์และศาสตร์อีกหลายสาขาลดต่อไป

¹ นิยะดา เหล่าสุนทร (บรรณาธิการ). (2541). เล่มเติม. หน้า 354 – 365.

บรรณานุกรม

- กรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (2529). คณะ. “การพิจารณาเรื่องสุโขทัยมีทาสหรือไม่” *ปัญหาในประวัติศาสตร์ไทย*. ปีที่ 1 เล่มที่ 1 ธันวาคม 2528 – สิงหาคม 2529.
- ขจร สุขพานิช. (2521). *ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600 – 2310*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- _____. (2545). *ข้อมูลประวัติศาสตร์ สมัยก่อนตั้งกรุงสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. (2545). *ข้อมูลประวัติศาสตร์ สมัยกรุงสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ตรี อมาตยกุล. (2522). “ประวัติศาสตร์สุโขทัย” *แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสาร โบราณคดี*. 2522 – 2527.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (บรรณาธิการ). (2541). *สารนิพนธ์ประเสริฐ ณ นคร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 8 จารึกสุโขทัย*. (2548). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร คณะอนุกรรมการพิจารณาจารึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2514). *ผลงานค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทยและเรื่องของเกลือไม่เค็ม*. พิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนายบุญเรือง ณ นคร ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน 31 ตุลาคม 2514.
- _____. (2547). *การอธิบายศิลาจารึกสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: โครงการกิตติเมธีสาขาวชิราวุฒิศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1*. (2542). พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2519). *เที่ยวเมืองพระร่วง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามงกุฎราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์.
- วรศรา ตั้งคำวานิช. (2557). *ประวัติศาสตร์ “สุโขทัย” ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- รายงานการสัมมนา การเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย ณ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก 1 – 4 สิงหาคม 2520*. (2521). พิษณุโลก: ศูนย์สุโขทัยศึกษา.
- วิเชียรปรีชา (น้อย), พระ. (2504). “พระราชพงศาวดารเหนือ” ใน *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาและพงศาวดารเหนือ*. 2 เล่ม กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- วันรัตน์, สมเด็จพระ. (2558). *สังคีตยวงศ์*. พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์ แปล). กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพน.
- ศิลปากร, กรม. (2562). *ศตวรรษ ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 2 (จารึกวัดศรีชุม) ฉบับผลการสัมมนา พ.ศ. 2523*. (2527). กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ.
- สินชัย กระบวนแสง. (2520). *ประวัติศาสตร์สุโขทัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิษณุโลก: ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- 96 ปี ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร. (2558). กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- Prasert Na Nagara and A.B. Griswold. (1992). *Epigraphic and Historical Studies*. Bangkok: The Historical Society under the Royal Patronage of H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn.